

Miskolczy Ambrus

Randolph L. Braham: Román nacionalisták és a holocaust

Budapest, Múlt és Jövő Kiadó, 1998. 248.

(Némileg rövidebb formában elhangzott
az ELTE Tanári Klubjában 1998. október 29-én tartott könyvbemutatón)

Braham könyve tudós pamflet – a szó jó értelmében, mert az igazság mellett szól. Zola vádiratára emlékezett. A tudós, aki életét a magyar holocaust feltárásának szentelte, maga is vádol. De megvallom, nem ilyen jellegű könyvet vártam, amikor Kőbányai János megtisztelő feladatokat kijelölt, hanem Leon Volovici eszmetörténeti munkájának folytatását és kiegészítését: az értelmiségiek felelősségének és felelőtlenségének a dialektikájáról. Az olyan tragikomikus bohózatok elemzését, mint például a Ciorané. Íme egy kis gnosztikus elmetorna 1966-os feljegyzéseiből: „Aki velünk érintkezett frivollá vált, a mi zsidóink is. Sterillé tettük őket, miattunk vesztették el szellemüket, főleg vallásos géniuszukat. Nincs nálunk csodarabbi, sem haszidizmus. Fajunk zsigeri szkepticizmusa végzetes lett számukra. Nálunk való tartózkodásuk végzetesebbnek bizonyult, mint az asszimiláció. Majdnem olyan felületesek lettek, mint mi, kishíján asszimiláltuk őket.” Magyarul: a zsidók, akiket a románoknál magasabb rendűnek is hirdetett a román-francia író, mégsem azok, sőt már-már alacsonyabb rendűek. Hitleri dilemma: hiszen ha az általa „Ferment der Dekomposition”-nak minősített zsidók megrontották a felsőbbrendű fajt, akkor miként lehetnek e felsőbbrendű faj egyedei alacsonyabb rendűek? Cioran, aki a *Précis de décomposition*, magyar fordításban: *A bomlás kézikönyve* című művével lépett be a francia irodalmi életbe, megtalálta a választ. Megint csak áttéve a dolgot a náci gnózis nyelvzetébe: a román bacillus erősebb a zsidónál.

Randolph L. Braham

Ugyanakkor: Cioran frivolitása a náci gnózis paródiája is.

Az intertextualitás ilyen frivol megnyilatkozásai nem kerültek be Braham látószögébe. Ezzel szemben az ő műve a felelőtlenség és az olcsó szélhámosság egyszerűbb, de létünket közelebbről érintő világára vet fényt. Megvallom azt is, amikor kézhez kaptam Braham könyvét, némi kétségbeeséssel fordultam Szász Zoltánhoz, jelezve, hogy ez az élet véres valóságát feltáró szakmunka, mire ő meg is jegyezte, hogy ilyenre kellett számítanom, mert Braham komoly történész, és komoly a téma.

Bár nem illik a kelletténél több személyes vonatkozással előhozakodni, komolytalanságom más oldalról való kiemelése példázhatja helyzetünk és idevetettségünk komolyságát.

Néhány éve felkerestem az egyik bukaresti vasgárdista lap szerkesztőjét, arra kérve, hogy meséljen nekem, mit tud Eliade és Cioran gárdista működéséről.

– Aprócska téma ez – mondta. A fontos és komoly dologgal kell foglalkozni és nem ilyesmivel.

– Mi lenne az?

– A magyar és a román nép elleni világ-összeesküvés, amelynek az élén a zsidók állnak stb. stb.

– Mi erre a bizonyíték?

– Mindenki tudja – és folyt tovább a szóözön. Egyébként célirányosan, mert az elbeszélő Codreanu híve. Hangsúlyozta is, hogy a Vasgárda alapítóját szerinte végül is Horia Sima miatt végeztette ki a király, mert Sima provokált. Elbeszélőnk Antonescunak sem volt híve, ez ötlette meg Iorgát stb.

Mindez csak rövid példa arra, hogy miként támadt fel Romániában a kísértetvilág, miközben alakjai mai politikai erőkhöz, személyiségekhez kapcsolódnak. Braham könyve ennek az újfasiszta világnak néhány zugába vezet, miközben annak központi kérdését vizsgálja: a zsidókhöz való viszonyt. A román-zsidó viszony Romániának saját magához, a világhoz és a magyarokhoz való viszonyát is érzékelteti. A zsidók, akik lassan eltűnnek Romániából, egyre inkább csak statisztái a múlttért és ezáltal a jelenért és jövőért folyó történelmi vitának, hogy az orwelli 1984-i világot átható – Braham által is idézett – pártjelszó parafrázisával éljünk: „Akié a múlt, azé a jövő is. Akié a jelen, azé a múlt.”

Braham az „önfelmentő történetírás” kifejezésével is él, de lehetne ezt bűnánthárító történetírásnak is nevezni. Minden nemzeti történetet, pontosabban üdvtörténetet átszőnek bűnbakkeresésre utaló mozzanatok. Ami a XX. században új: az az olcsó propagandával összefonódó szemérmetlen és fantáziátlan hazudozás. Braham könyve így esettanulmány is, a román esetről, némi iróniával mondhatnánk: a román jelenségről. József Attila kifejezésével: a fasiszta kommunizmus igaz meséje.

Arról szól ez a „mese”, hogy a korábbi – az országot lelkileg és fizikailag nyomorgató – titkosrendőrség, a Securitate és a Kommunista Párt bukott ideológusai a demokrácia ellenében autoriter világ megteremtésén fáradoznak. Az említett kísértetek ezért szimbólumok. Ion Antonescu marsall, 1940 végétől 1944. augusztus 23-ig nemzetvezető, majd háborús bűnös, akit 1946-ban ki is végeztek, áll az élen. Nemzeti hőssé akarják emelni, és vele együtt az idegengyűlöletet államrezonná, miközben humanistává maszkírozzák. (Talán még azt is jelezni lehet, hogy az Antonescu-kultusz Mihai király ellen is irányult; annak az Iliescunak a malmára hajtotta a vizet, aki azt is megakadályozta, hogy a román király méltó módon látogathassa meg hazáját.)

Az Antonescu-kultusz hangoskodói elhallgatják, hogy mintegy 270 000 zsidó legyilkolása az ő tudtával és beleegyezésével történt. Igaz, amikor látta, hogy a hadiszerecsé megfordulhat, a romániai zsidókat nem volt hajlandó német kézre adni. Az viszont legenda, hogy tudott volna észak-erdélyi zsidók Romániába menekültéről. Ugyanakkor lelkesen hangsúlyozzák a magyarországi zsidóüldözés és holocaust borzalmaikat. A cél és célzat: a ma-

gyar barbarizmus és a román humanizmus ellentétének érzékeltetése. Már Ceaușescu alatt elkezdődött. A román fabulátor apparátus ügyesen párosította propagandáját Románia különutas külpolitikájával, hiszen Románia nem bélyegezte meg rasszizmusként a cionizmust, és nem szakította meg diplomáciai kapcsolatait Izraellel. Ugyanakkor kiárusította a maradék zsidók, miközben Ceaușescu elvtárs a mi Kádár elvtársunkat családi körben – Pacepa szerint – „zsidó disznó”-ként aposztrofálta. Braham szemmel láthatóan nem szereti ezeket az anekdotikus mozzanatokot, amelyek a maguk módján fűszerezik szomorú történelmünket, hanem tényszerűen veszi lajstromba a torzításokat és hamisításokat. Ugyanakkor a román országos politika is némileg homogén blokként jelenik meg. Mert hangsúlyozni kell azt is – és ennek, látni fogjuk, a holocaust „értelmezésé”-ben és átértelmezésében van jelentősége –, hogy az említett kísértetek egymás ellen is harcoltak. A Vasgárda több embert vesztett, mint amennyit megölt. Ez nem mentség, csak jelzi, milyen polgárháborús légkör uralkodott 1941-ben, és érzékelteti azt, amit Sartre mondott hajdan: „Ha nem lennének zsidók, ki kellene őket találni.” Mert a zsidóüldözésben helyreállt a „nemzeti egység”. Ez jelenik meg Braham könyvében.

Egyébként talán érdemes lett volna az értelmiségi elit megnyilatkozásait is szemügyre venni. A közhangulatot, ha van ilyen, jól jellemzi, hogy nagyobb formátumú egyéniségek, akik amolyan fenegyerekei voltak a román kulturális életnek, maguk is úgy próbáltak kiemelkedni, hogy már-már az alpári antiszemitizmus szintje alá süllyedtek leleményesnek látszó szofizmáikkal. Gondoljunk megint csak a még szinte kamasz Cioranra, aki másik majomtól származtatja a zsidókat, és – azt vallja – öngyilkosságot követne el, ha zsidó lenne, miközben elfelejti, hogy az ihlet forrása: Otto Weininger, a maga tragikus sorsával. Mircea Eliadénak is akad olyan cikke, még a háború kitörése előtti évekből, amely a keleti peremterületek zsidóságának megfegyvelését követelte, sőt majdnem profetikus hangon jósolja meg sorsukat, a magyar határra pedig macedorománok telepítését javasolta, mert ezek rögtön lőnek. (A mai román pszudofolklor szerint a román jó és humánus, a macedoromán a terrorista gárdistatípus.)

Braham könyvének „hősei” a zugértelmiségiek és a félrecsúszott áldozatok. Pontosabban egy-egy

olyan figura, akik prototípusnak tekinthetők. Az első Raoul Șorban, a második Carmily-Weinberger Mózes.

Róluk csak az írhatta meg, amit gondol, aki megírta a magyarországi holocaust történetét. Az eredmény elszomorító. Șorban undorító, Carmily szálnalmas. A helyzet veszélyes.

Braham könyörtelen. Könyörtelenül megírja, miként került zsidómentő hírébe a hazugságot hazugságra halmozó Șorban, amíg meg nem kapta a Yad Vashemtől az Igaz Keresztény címet, hogy aztán ezzel visszaélve, annak rendje és módja szerint száz-kétszáz dolláros havi apanázsokat kunyeráljon össze a legkülönbözőbb szervezetektől. Ugyanakkor a magyarellenes publicisztika egyik vezéralakjává emelkedett, és az ismert polgármesternek, Funarnak is ő adhatta az ötletet: létesüljön Cluj-Napoca városában Holocaust Múzeum. (El lehet vitatkozni azon, milyen következményei lehetnek ennek. Az épület marad, a polgármester megy, az anyagot kicseréljük – mondják egyesek. Megvallom, nem így látom. Az újfasiszta észjárás a következő lehet: ha sikerült eltagadni a román holocaustot, sőt a román zsidóvédő szerepbe emelni, akkor ezt a harcot folytatni kell a zsidógyilkos magyarok felszámolásával. Az erdélyi magyar zsidók tragédiája, azoké, akik lelkesen fogadták a Magyarországhoz való visszatérést, és aztán a megaláztatás és haláltábor jutott osztályrészükül, a funari véres komédia előjátéka lehet.)

Carmilly-Weinberger Mózes a történelem áldozata. 1944-ben elmenekült Kolozsvárról, amikor megtudta, milyen sors vár a zsidókra a gettóba gyűjtés után. Tragédiája, hogy múltját átírta, szövetkezett Șorbannal, és kétfelé beszél, attól függően, hogy a román vagy a magyar sajtónak nyilatkozik. Érthető múltfeledtetési kísérlete mellett a minapi bukaresti főrabbi, Moses Rosen iránti gyűlölete magyaráz még sok mindent. És ugyancsak a Rosen elleni gyűlölet vezette a genfi rabbit, A. Șafrant, aki szintén beszállt ebbe a „játék”-ba. Ami ördögi jelleget ad az egésznek, az ezeknek a személyes gyűlölködéseknek a manipulálása, és kihasználása. Még az sem mondható el, hogy a polkolba vezető út is jó szándékkal van kiköveztve. Ebben rejlik a helyzet veszélyessége. A mai légionáriusok és a Braham által említett protokronisták egyébként a szelektív antiszemitizmus hívei. Szeretik a jó zsidókat, nem szeretik a rosszakat, és ha az ember rákérdez, elborult tekintettel néznek ma-

guk elé, és lakonikusan jelzik, az nem lehet, hogy egy országban az idegenek ilyen súlyhoz jussanak. Annyira borul el a tekintetük, mint amikor az ember normálisnak hitt barátjával a kolozsvári magyar egyetem visszaállításáról szól. Ki is derül Braham könyvéből, hogy az antiszemitizmus milyen magyarellenességgel párosul.

Braham okkal emeli ki, hogy a holocaust tagadása milyen, már-már tömeghisztériával járó jelenség. De talán jelezni lehetett volna azt is, hogy a holocaust-tagadás paradox módon holocaust-igénlással párosul. Nem egyszerűen csak a magyarokra vagy másokra hárítják a holocaustot, hanem magukat is a holocaust áldozatának tudják. Az „eleget szenvedtünk” komplexusa ölt új formát. A Braham által is említett szorgos Gh. Buzatu például *Imígyen kezdődött a román nép elleni holocaust...* című füzetében gondosan jelzi, hogy amikor 1940-ben bevonult a szovjet hadsereg Besszarábiába és Bukovinába, a zsidók leköpdösték a román zászlót... És aztán ezt a szimbolikus gesztust – melynek üzenete egyértelmű – követi ebben a diskurzusban a zsidó-magyar, vagy fordítva, magyar-zsidó rémuralom Antonescu heroikus kísérlete után...

Talán sajnálatos, hogy az Antonescu-kultusz kibontakozásában Braham nem jelzi az általa egyébként pozitívan említett Project of ethnic relations alkalmi szerveződés munkatárának, Larry L. Wattsnak az Antonescu-monográfiáját, amelynek címe: *Románia egyik Cassandrája*. Márpedig az ilyen munkák az önáltatás jeles dokumentumai. És ezen kiváló amerikai szerző is éppen úgy elmarasztalja Rosent, azért mert felemelte szavát az Antonescu-kultusz ellen, mint az egyébként említett újfasiszták. Tegyük hozzá, a rendesebb vasgárdisták ebben a fura kultuszban visszafogottak.

Ugyanakkor ezek a mozzanatok is jelzik Braham könyvének időszerűségét. Hogy megjelenhetett, azt is jelzi, vége az önámításnak: a román propagandának más módozatokat kell keresni Románia imázsának javítására. Például a könyörtelen tárgyilagosságot. Braham ezt javasolja, amikor Emil Constantinescu államelnök megnyilatkozásaiból kiemeli az alapvető pozitívumokat: „Nincs bocsánat ártatlan emberek meggyilkolására, nincs mód jóvátételre, sem feledésre.” Az államelnök így válaszolt a modern Románia egyik nagy hatású neoliberalis ideológusának, Ștefan Zeeletinnek azon kijelentésére, hogy amit egy nemzedék bűnnel megszerez, a másik megtartja – nyugodt lelkiismeret-

tel. Kérdés: milyen a visszhang? Braham sokak kérélyét és reményét fejezi ki: „Csak az idő döntheti el, csakugyan elkötelezik-e magukat a románok a történelmi igazságnak s a holocaust igaz emléke megőrzésének, megörökítésének. Mert a történelmi múlttal való őszinte szembenézés, együtt az alapvető emberi jogok védelmével és a társadalmi igazságosság szavatolásával, alapvető követelménye a valódi demokrácia megteremtésének, amelyre az elnök törekszik a románok többségével együtt.”

Valamennyiünk reményének ad kifejezést Randolph L. Braham. Őszintesége hálára és tiszteletre kötelez. És ez nemcsak jelen munkájának szól. Braham tényfeltáró munkásságának köszönhetően

a holocaustot jobban el tudjuk helyezni nemzeti történelmünk szövevényében is, jobban látjuk, milyen súlyos katasztrófát jelentett. Ugyanakkor jobban átérezhetjük, amit Elie Wiesel, a máramarosi francia író egyszerűen, ám utánozhatatlanul – *Kis Hitlerék* című cikkében – elmondott: „Ahhoz a párányi kisebbséghez tartozom, amely számára ez a horderejében és súlyában összehasonlíthatatlan tragédia örökké megmagyarázatlan marad.

És megmagyarázhatatlan.”

Ezért kell foglalkoznunk vele. Méltó módon, napi politikai céloktól és sanda manipulációtól mentesen. Brahamtól ezt is tanulhatjuk.

Bárdos B. Artúr

Ott

*Én még ott vagyok.
Mint a földre cseppentett csillagok
a megperzselt mesében.
Akár az ingó lábú gyermek
merőleges műketrecében.*

*Még itt-ott élek-balok.
Görbítetem rácsaimat,
én onnan soba már
nem szabadulhatok.
Az ott a lezúdul sorompó:
a személyes határ.*

*Úgy araszolok most az ott-ban,
bőr-börtönné zárult,
zárkozott otthonomban.*

*Szememből drótsövény szúr a jelen
internet rezervátumába.
A tömegiszony kimúlt a földgömb
arcátlan arcán – jeltelen.
És Káin bélyege elhalványult
a redők marta gyilkoshomlokon.
Isten eltávozóban: csupa nyom
nyüzsgő koncentrációtáborom.*

*Én még ott vagyok.
Hamutizzadó, koromtestű
tájhoz tapadok.*

1997. április 18.

*Böröcz András
ceruzaszobra*